

«حلقات»

درس 66

استاد: حجت الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای ذکری

شهید صدر در مبحث حجیت ظهور به دو نوع ظهور برای کلام اشاره کرد؛ به این ترتیب که ظهور کلام در کل یک مطلب، استقلالی و ظهور کلام در هر جزئی از اجزاء یک مطلب، ظهور تضمینی می باشد.

ایشان در این درس با اشاره به سقوط حجیت ظهور استقلالی به واسطه قرینه منفصله، به بحث و بررسی درباره حجیت ظهور تضمینی می پردازد و آرای مربوط به آن را که از برخی از عامه و در مقابل آنها از مرحوم آخوند خراسانی مطرح شده است بیان می کند.

متن درس

و ذلك لأن ظهور الكلام في الشمول لكل واحد من المائة في المثال المذكور، انما هو باعتبار نكتة واحدة و هي الظهور التصديقي لأداة العموم في انها مستعملة في معناها الحقيقي و هو الاستيعاب. و بعد ان علمنا ان الأداة لم تستعمل في الاستيعاب بدليل ورود المخصص، و إخراج عشرة من المائة نستكشف ان المتكلم خالف ظهور حاله، و استعمل اللفظ في المعنى المجازي و بهذا تسقط كل الظواهر الضمنية عن الحجية لأنها كانت تعتمد على هذا الظهور الحالى الذى علم بطلانه، و فى هذه الحالة يتساوى افتراض ان تكون الأداة فى المثال مستعملة فى التسعين أو فى تسعة و ثمانين لأن كلاً منهما مجاز، و أى فرق بين مجاز و مجاز؟ و قد أجاب على ذلك جملة من المحققين كصاحب الكفاية - رحمه الله - بان المخصص المنفصل لا يكشف عن مخالفة المتكلم لظهور حاله فى استعمال الأداة فى معناها الحقيقي، و انما يكشف فقط عن عدم تعلق إرادته الجدية بإكرام الافراد الذين تناولهم المخصص، فبالإمكان الحفاظ على هذا الظهور و هو ما كنا نسميه بالظهور التصديقي الأول فيما تقدم، و نتصرف فى الظهور التصديقي الثانى و هو ظهور حال المتكلم فى ان كل ما قاله، و أبرزه باللفظ مراد له جداً، فان هذا الظهور لو خلى و طبعه يثبت ان كل ما يدخل فى نطاق المعنى المستعمل فيه فهو مراد جداً. غير ان المخصص يكشف عن ان بعض الافراد ليسوا كذلك فكل فرد كشف المخصص عن عدم شمول الإرادة الجدية لهم نرفع اليد عن الظهور التصديقي الثانى بالنسبة إليه، و كل فرد لم يكشف المخصص عن ذلك فيه نتمسك بالظهور التصديقي الثانى، لإثبات حكم العام له.

سقوط حجیت ظهور استقلالی

هرگاه یک قرینه منفصله، کلام متکلم را تخصیص بزند، دیگر خطاب عام کلام برای اثبات حکم و تکلیف همه مصادیق موضوع، قابلیت ندارد؛ مانند خطاب «اکرم کل عالم» که در وجوب اکرام همه علما ظهور دارد و با آمدن «لا تکرّم الفساق» که یک قرینه منفصله می‌باشد، ظهور استقلالی خطاب - که همان وجوب اکرام همه علما می‌باشد - ساقط می‌شود و دیگر نمی‌توان حکم به وجوب اکرام همه افراد علما کرد؛ یعنی از حجیت ساقط می‌شود؛ چون بعد از آمدن قرینه منفصله، خطاب عام نمی‌تواند در کل مصادیق موضوعش ظهور داشته باشد.

تبعیت یا عدم تبعیت ظهور تضمینی از ظهور استقلالی در حجّیت

بعد از سقوط حجیت ظهور استقلالی، حجیت ظهور تضمینی نسبت به افرادی که با قرینه منفصله از تحت حکم عام خارج نشده‌اند، مورد اختلاف واقع شده است که به دو قول تبعیّت و عدم تبعیّت ظهور تضمینی از ظهور استقلالی، منجر شده است که هر دو قول را با ذکر دلیل مورد بحث قرار می‌دهیم.

1. قول به تبعیت ظهور تضمینی از ظهور استقلالی:

برخی از عامه که معتقدند ظهور تضمینی در سقوط حجیت از ظهور استقلالی تبعیت می‌کند؛ قول به تبعیت را ملتزم شده‌اند؛ به این بیان که همه ظهورات ضمنی قبل از آمدن قرینه منفصله وابسته به یک تکیه گاه به نام «استیعاب» هستند و قرینه منفصله استیعاب را از بین می‌برد که نتیجه آن سقوط همه ظهورات ضمنی خواهد بود.

توضیح: یک حکم وقتی نسبت به مصادیق خود عمومیت پیدا می‌کند که ادات عموم در آن به معنای حقیقی خود - که همان استیعاب و فراگیری است - استعمال شده باشند. در این صورت حکم نسبت به تمام مصادیق قابل تطبیق است و در نتیجه به تعداد مصادیق، ظهور تضمینی وجود دارد.

حال اگر قرینه منفصله‌ای استیعاب و فراگیر بودن را هدف قرار دهد استعمال ادات عموم در معنای حقیقی خودشان ساقط و استعمال آنها مجازی می‌شود. با مجازی شدن استعمال، کلام گنگ، مجمل و فاقد ظهور می‌شود؛ چون مجاز حدّ معینی ندارد؛ در نتیجه مشخص نیست که چه تعدادی از مصادیق تحت حکم باقی می‌مانند و با مبهم بودن تعداد مصادیق، ظهور تضمینی از حجّیت ساقط می‌شود.

مثال: قرینه منفصله «لا تکرّم الفساق» می‌گوید «کل» در خطاب «اکرم کل عالم» در معنای حقیقی خودش که همه علما را فرا می‌گیرد استعمال نشده است. در این صورت اگر «کل» در معنای مجازی استعمال شده باشد؛ تعدادی از علما را شامل می‌شود که حدّشان کمتر از «همه علما» می‌باشد و هر عددی که کمتر از «همه علما» در نظر گرفته شود مجاز

است و فرقی هم بین مجازها وجود ندارد؛ یعنی هر مجازی می‌تواند مدخول «کل» واقع شود؛ و چون حد آن مشخص نیست؛ بنابراین کلام گنگ و فاقد ظهور می‌شود.

به عبارت دیگر ظهور تصدیقی اول می‌گوید به مقتضای ظاهر حال متکلم بین مدلول تصویری ادات عموم (استیعاب) و مدلول تصدیقی، تطابق و هماهنگی وجود دارد؛ یعنی معنای مستعمل در مدلول تصدیقی، استیعاب و فراگیری است؛ پس استعمال حقیقی صورت گرفته است؛ ولی قرینه منفصله می‌گوید معنای مستعمل در مدلول تصدیقی اول استیعاب و فراگیری نمی‌باشد؛ یعنی اینکه متکلم با ظهور حال خود مخالفت کرده و لفظ را در معنای مجازی استعمال کرده است.

Sco1: 10: 28

توضیحی درباره مخالفت متکلم با ظهور حال خودش

وقتی متکلم کلامی مانند «اکرم کل عالم» را منعقد می‌کند و قرینه‌ای بر عدم تطابق بین دلایل ثلاث کلام نمی‌آورد؛ طبق اصالة التطابق که یک اصل عقلانی است بین دلایل ثلاث کلام او یک هماهنگی ایجاد می‌شود. این هماهنگی که ظاهر حال متکلم است، به ما می‌گوید معنای تصویری و موضوع له «کل» معنای مستعمل هم می‌باشد و از آنجایی که هرچه در مرحله تصور به ذهن خطور می‌کند نشانه حقیقی بودن است مشخص می‌شود که متکلم طبق فرض، معنای حقیقی «کل» را که همان فراگیری و استیعاب است؛ اراده کرده است حال اگر قرینه‌ای منفصله بیاورد در حقیقت اعلام کرده که «کل» در معنای حقیقی استعمال نشده است و این اعلام خلاف ظاهر حال او می‌باشد.

Sco2:15:45

2. قول به عدم تبعیت ظهور تضمینی از ظهور استقلالی: مرحوم آخوند خراسانی با اشکال بر استدلال عامه قائل شده است که کلام، فاقد ظهور نمی‌شود تا ظهور تضمینی از سقوط حجیت ظهور استقلالی، تبعیت کرده باشد.

توضیح: قرینه منفصله، ظهور تصدیقی اول (مراد استعمالی) را مخدوش نمی‌کند تا نتیجه آن استعمال مجازی متکلم شود؛ بلکه ظهور تصدیقی اول بیانگر آن است که کلام بر اساس ظهور حال متکلم، در معنای حقیقی خودش به کار رفته است؛ بنابراین استعمال مجازی صورت نگرفته تا کلام مجمل و فاقد ظهور شود؛ بلکه قرینه منفصله ظهور تصدیقی ثانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و بیان می‌کند که همه افراد، مراد جدی متکلم نمی‌باشند.

Sco3: 24:05

چکیده

1. قرینه منفصله موجب سقوط حجیت ظهور استقلالی می‌شود؛ یعنی اینکه دیگر خطاب عام کلام برای اثبات حکم، نسبت به همه مصادیق قابلیت ندارد.
2. یک حکم موقعی نسبت به افراد خود عمومیت پیدا می‌کند که ادات عموم در آن در معنای حقیقی خود استعمال شده باشند.
3. قائلین به تبعیت ظهور تضمینی از ظهور استقلالی، از بین رفتن تکیه گاه ظهورات تضمینی را موجب سقوط ظهورات تضمینی می‌دانند. آن تکیه گاه همان استعمال ادات عموم در معنای حقیقی خود، یعنی استیعاب می‌باشد.
4. اگر معنای مستعمل در مدلول تصدیقی اول در خطاب عام کلام، استیعاب نباشد، متکلم استعمال مجازی کرده و با ظاهر حال خود مخالفت کرده است.
5. در صورت استعمال مجازی در کلام عام هر مجازی می‌تواند مدخول «کل» واقع شود؛ چون مجاز حدّ معینی ندارد؛ بنابراین کلام مجمل و فاقد ظهور می‌شود.
6. مرحوم آخوند خراسانی به عدم تبعیت ظهور تضمینی از ظهور استقلالی قائل بوده و معتقد است قرینه منفصله، ظهور تصدیقی اول را مخدوش نمی‌کند تا استعمال مجازی نتیجه‌گیری شود.